

Το Δικαίωμα της
Αυτοδιάθεσης: Το
Παράδειγμα της
Καταλονίας

Ορέστης Χατζηγιαννάκης

ΕΕΕΠ Κείμενα Εργασίας 3/2017
Νοέμβριος 2017

**Εργαστήριο Ευρωπαϊκής
Ενοποίησης και Πολιτικής**
Αιόλου 42-44, 105 60 Αθήνα

Το Δικαίωμα της Αυτοδιάθεσης: Το Παράδειγμα της Καταλονίας

Ορέστης Χατζηγιαννάκης

*Πολιτικός Επιστήμων, MA in Human Rights and Cultural Diplomacy,
University of Essex*

Επιμέλεια κειμένου:

*Γιώργος Δικαίος, Βοηθός Ερευνητής,
Εργαστήριο Ευρωπαϊκής Ενοποίησης και Πολιτικής, ΕΚΠΑ*

ΕΕΕΠ Κείμενα Εργασίας 3/2017

Copyright © 2017

Εργαστήριο Ευρωπαϊκής Ενοποίησης και Πολιτικής

Αιόλου 42-44, 105 60 Αθήνα

Τηλ: 210 368 8945, 210 368 8963

e-mail: info-eeep@pspa.uoa.gr

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Εισαγωγή

Ολοένα και περισσότερα δημοσιεύματα και ειδήσεις υπάρχουν ανά τον κόσμο για λαούς που διεκδικούν το δικαίωμα τους για αυτοδιάθεση. Από τους Καταλανούς μέχρι τους Παλαιστίνιους και από τους Κούρδους μέχρι τους Λομβαρδούς,¹ το αίτημα για αυτοδιάθεση των λαών τους είναι κοινό και στηρίζεται σε βασικά άρθρα και αρχές του διεθνούς δικαίου. Περίπου 5000 διαφορετικές εθνοτικές ομάδες υφίστανται σε όλη την υφήλιο και ζητούν την ανεξαρτησία τους και αυτό το αίτημά τους συνήθως συνοδεύεται από ένοπλες συγκρούσεις (McCorquodale, 1994: 857). Οι λύσεις, όμως, στους κινδύνους για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, καθώς και για τον φόβο της «βαλκανοποίησης» του διεθνούς συστήματος με τη δημιουργία νέων πολύ μικρών κρατών που ελλοχεύει από το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών, είναι πολύ δύσκολο να βρεθούν χωρίς να υπάρχει μία αποσαφήνιση για το τί είναι το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών και ποιος το δικαιούται. Το παρόν άρθρο θα προσπαθήσει να δώσει αρχικά έναν ορισμό για το τί είναι το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών και να το ακολουθήσει ιστορικά από τη δημιουργία του μέχρι και σήμερα. Στη συνέχεια θα απαντήσει στο καίριο ερώτημα ποιοι λαοί έχουν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης και ποιοι είναι οι κίνδυνοι που μπορεί να προκύψουν από την εφαρμογή του εν λόγω δικαιώματος. Έπειτα, αναλύεται σύντομα το καταλανικό ζήτημα ενώ, για να γίνουν πιο κατανοητοί οι ορισμοί, θα υπάρχει μία σύνδεση με την περίπτωση της Καταλονίας σε κάθε αντικείμενο μελέτης. Τέλος, στις καταληκτικές σκέψεις θα γίνει προσπάθεια ανάλυσης της ηθικής διάστασης του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης και αξιολόγησης της υφιστάμενης κατάστασης.

Το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών έχει επανέλθει στην επικαιρότητα το τελευταίο διάστημα λόγω της αναταραχής που επικρατεί στην Καταλονία, και ειδικότερα στη Βαρκελώνη. Την Κυριακή 1 Οκτωβρίου 2017, κατά τη διάρκεια του

---

¹ Μόνο στην Ευρώπη υπάρχουν 21 λαοί, οι οποίοι έχουν αποσχιστικές τάσεις και ζητούν την ανεξαρτησία τους. Η Καταλονία και η χώρα των Βάσκων από την Ισπανία, η Ουαλία η Βόρειος Ιρλανδία και η Σκωτία από το Ηνωμένο Βασίλειο, η περιοχή της Ίστρια από την Κροατία, η Μοραβία και η τσέχικη Σιλεσία από την Τσεχία, η άνω Σιλεσία από την Πολωνία, η περιοχή Szekely από τη Ρουμανία, το νησί Μπόρνχολμ και τα νησιά Φαρόε από τη Δανία, η Λομβαρδία, το νότιο Τυρόλ, το Βένετο και η Σικελία από την Ιταλία, η Κορσική και η Βρετάνη από τη Γαλλία, η Βαυαρία από τη Γερμανία και η Φλάνδρα και η Βαλλονία από το Βέλγιο. (The Guardian, *Beyond Catalonia: pro-independence movements in Europe*).

αμφιλεγόμενου δημοψηφίσματος για την ανεξαρτησία της Καταλονίας από την Ισπανία, εκτυλίχθηκαν σκηνές που δεν συνάδουν με την εικόνα μίας δημοκρατικής, ευρωπαϊκής χώρα. Η κυβέρνηση της Ισπανίας, λαμβάνοντας υπόψιν την απόφαση του συνταγματικού δικαστηρίου για τη μη νομιμότητα του δημοψηφίσματος, αντιμετώπισε βίαια το αίτημα των Καταλανών για αυτοδιάθεση. Έτσι, έδωσε ώθηση για μονομερείς ενέργειες από την πλευρά της τοπικής κυβέρνησης, χωρίς η τελευταία να έχει την πλήρη υποστήριξη του λαού της, καθώς μόνο το 42,3% του εκλογικού σώματος ψήφισε στο δημοψήφισμα για την απόσχιση της περιοχής² και μόλις 70 από τους 135 βουλευτές του καταλανικού κοινοβουλίου ψήφισαν υπέρ της ανακήρυξης της ανεξαρτησίας στις 27 Οκτωβρίου του 2017. Η καταδικαστέα, όμως, αντιμετώπιση της κυβέρνησης της Ισπανίας μπορεί να νομιμοποιήσει το αίτημα των Καταλανών για αυτοδιάθεση; Οι λόγοι που επικαλούνται οι Καταλανοί, όπως η διαφορετική κουλτούρα και η δυσανάλογη συνεισφορά τους στον κρατικό προϋπολογισμό, είναι όντως ισχυροί για να ειπωθεί πώς αδικούνται και πρέπει να αποσχιστούν;

Ο ορισμός του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης

Ο ορισμός της αυτοδιάθεσης,³ που διατυπώνεται στο Άρθρο 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, για πολλούς αναλυτές είναι αόριστος.

1. Όλοι οι λαοί έχουν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Σύμφωνα με το δικαίωμα αυτό, καθορίζουν ελεύθερα το πολιτικό καθεστώς τους και εξασφαλίζουν ελεύθερα την οικονομική, κοινωνική και μορφωτική ανάπτυξή τους.

2. Για να επιτύχουν τους σκοπούς τους, όλοι οι λαοί μπορούν να διαθέτουν ελεύθερα τον πλούτο και τους φυσικούς πόρους τους, με την επιφύλαξη των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη διεθνή οικονομική συνεργασία, η οποία

---

² Το Συνταγματικό Δικαστήριο της Ισπανίας ακύρωσε ομόφωνα το δημοψήφισμα στις 17 Οκτωβρίου 2017.

³ Η αρχή της αυτοδιάθεσης πρωτοεμφανίστηκε ως νομικός κανόνας στο άρθρο 1 παρ. 2 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών θέτοντας ως έναν από τους βασικούς σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων μεταξύ των κρατών «που θα βασίζονται στο σεβασμό της αρχής των ίσων δικαιωμάτων και της αυτοδιάθεσης των λαών». Στο παρόν άρθρο χρησιμοποιείται το Άρθρο 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα που είναι πιο ευρύ.

στηρίζεται στην αρχή του αμοιβαίου συμφέροντος και του διεθνούς δικαίου. Σε καμία περίπτωση δεν μπορεί ένας λαός να στερηθεί τα μέσα επιβίωσής του.

Η αοριστία, σύμφωνα με τον Kingsbury, επαφίεται στην εφαρμογή και την ερμηνεία του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης, που δεν έχουν αποτυπωθεί πλήρως στα ήδη συμφωνημένα κείμενα των διεθνών συμβάσεων και έχει ως αποτέλεσμα τις αντικρουόμενες ερμηνευτικές προσεγγίσεις που έχουν ειπωθεί κατά καιρούς και, κυρίως, τη συνεχή ύπαρξη συγκρούσεων ανάμεσα σε λαούς (Castellino and Gilbert, 2003: 155).

Η κατανόηση του αόριστου και «ρομαντικού» (Castellino and Gilbert, 2003: 155) δικαιώματος μπορεί να επιτευχθεί μελετώντας την εξελικτική του πορεία από τη δημιουργία της ιδέας του δικαιώματος την εποχή του Διαφωτισμού, στο τέλος του 18^{ου} και στον 19^ο αιώνα μέχρι και σήμερα. Η ιδέα άρχισε να γίνεται γνωστή σε διεθνές επίπεδο από την εποχή της Αμερικανικής και της Γαλλικής επανάστασης, για αυτό το λόγο οι επιρροές του Hobbes και του Rousseau είναι εμφανείς στις δύο μορφές αυτοδιάθεσης που διατύπωσε ο Koskeniemi (1994: 249-251), την κλασική και την αποσχιστική.

Η κλασική σχολή σκέψης της αυτοδιάθεσης υποστηρίζει αρχικά ότι δημιουργήθηκαν οι πρώτες κοινότητες για να αποφευχθεί αυτό που ονόμαζε ο Hobbes «bellum omnium», δηλαδή πόλεμο όλων εναντίον όλων και, εν συνεχεία, ότι τα έθνη είναι συλλογή κοινοτήτων, που όλες μαζί συνεργάζονται και παίρνουν τη λογική απόφαση να δημιουργήσουν μία κοινωνία. Η αυτοδιάθεση της κοινωνίας μετά μπορεί να εκφραστεί μέσω διαδικασιών εγκαθίδρυσης θεσμών διακυβέρνησης που θα υποστηρίξει τη συνύπαρξη των διαφορετικών κοινοτήτων, στο πλαίσιο της ίσης εκπροσώπησης τους στους θεσμούς αυτούς.⁴ Αντίθετα, η ρομαντική ή αποσχιστική θεωρία του Rousseau αφορά την αποτελεσματική λειτουργία των κυβερνητικών θεσμών απέναντι σε μία κοινότητα, όταν δηλαδή η κυβέρνηση δεν λειτουργεί προς όφελος των κυβερνωμένων, οι τελευταίοι έχουν το δικαίωμα να ξεγερθούν και να δημιουργήσουν τους δικούς τους θεσμούς διακυβέρνησης, οι οποίοι θα τους εκφράζουν και δεν θα τους καταπιέζουν. Από

---

⁴ Αξιοσημείωτη κριτική στην κλασική θεωρία είναι τα λεγόμενα του John Stuart Mills, ο οποίος υποστηρίζει ότι δεν μπορούν να υπάρξουν ελεύθεροι θεσμοί σε μία χώρα με διαφορετικές εθνικότητες και ότι επίσης δεν μπορεί να υπάρξει κοινή δημόσια βούληση αν μιλάνε οι πολίτες της χώρας διαφορετικές γλώσσες (VanDyke, 1995: 38).

αυτόν τον διαχωρισμό εκφράζονται και οι διαφορετικές εφαρμογές του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης, η μεν κλασική προσέγγιση δίνει βαρύτητα στην πολιτειακή κατάσταση του ήδη υπάρχοντος κράτους που προσπαθεί να συμφιλιώσει τα αποσχιστικά αιτήματα παραχωρώντας στις εθνικές μειονότητες τη δυνατότητα συμμετοχής στη δημόσια ζωή του κράτους σε ίσο βαθμό με τους υπόλοιπους πολίτες, ενώ αντίθετα η ρομαντική προσέγγιση υποστηρίζει την απόσχιση και την ανεξαρτησία των κοινοτήτων.

Συνεχίζοντας την εξελικτική ανασκόπηση του δικαιώματος, έρχεται η περίοδος της ουσιαστικής εφαρμογής του, δηλαδή η περίοδος της απο-αποικιοποίησης. Τα λόγια του Αμερικανού Προέδρου Woodrow Wilson, κατά τη διάρκεια της Διάσκεψης Ειρήνης στις Βερσαλλίες τον Ιανουάριο του 1918, ότι «οι λαοί πρέπει να κυριαρχούνται και να κυβερνώνται με δική τους συναίνεση, η αυτοδιάθεση δεν είναι κενό σχήμα λόγου», αποτέλεσαν την αφετηρία εφαρμογής του δικαιώματος. Η χρήση του δικαιώματος έγινε κατά κύριο λόγο από τους λαούς του αναπτυσσόμενου κόσμου που θέλησαν να ανεξαρτητοποιηθούν, τις πρώτες δεκαετίες μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Από την περίοδο αυτή προέκυψε και άλλη μία διάκριση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης, η εσωτερική και η εξωτερική. Η εσωτερική αυτοδιάθεση χρησιμοποιείται κατά κύριο λόγο ως όχημα χειραφέτησης και νοείται ως το δικαίωμα του κάθε λαού να επιλέγει τη μορφή διακυβέρνησης που επιθυμεί, ενώ η εξωτερική αποτελεί πρόκληση στις ήδη εγκαθιδρυμένες αρχές και νοείται ως το δικαίωμα του κάθε λαού στην ανεξαρτησία (Cassese, 1995: 5). Όπως φαίνεται από τους ανωτέρω ορισμούς, η εξωτερική αυτοδιάθεση χρησιμοποιήθηκε για την απο-αποικιοποίηση και, όπως σημειώνουν ορισμένοι αναλυτές που υποστηρίζουν αυτή την εκδοχή, το μόνο δικαίωμα αυτοδιάθεσης που υπάρχει είναι αυτό του κράτους να είναι ελεύθερο από εξωτερικές παρεμβάσεις (Van Dyke, 1995: 38). Όμως σε αντίθεση με αυτή την άποψη, η ιστορία έδειξε ότι υπάρχουν παραδείγματα εσωτερικής αυτοδιάθεσης λαών μετά την από-αποικιοποίηση, όπως τα κράτη που προέκυψαν από την πρώην Σοβιετική Ένωση, τη Γιουγκοσλαβία και τη Γερμανία το 1990, όπου οι Γερμανοί ελεύθερα άσκησαν το δικαίωμά τους για αυτοδιάθεση και εξέφρασαν τη θέληση να είναι η Γερμανία ένα ενιαίο κράτος (McCorquodale, 1994: 861).

Τα παραπάνω παραδείγματα της Σοβιετικής Ένωσης, της Γιουγκοσλαβίας και της Γερμανίας είναι τελείως διαφορετικά από το παράδειγμα της Καταλονίας. Η τελευταία επικαλείται ένα αίτημα εσωτερικής αυτοδιάθεσης, εκφράζοντας με αυτόν τον τρόπο την επιθυμία της αυτοκυβέρνησης χωρίς να βρίσκεται σε εξάρτηση από το ισπανικό κράτος, σε συνδυασμό με το αίτημα αποσχιστικού χαρακτήρα που βρίσκουμε στη θεωρία του Rousseau. Η ένταξη της Καταλονίας στα πλαίσια της θεωρητικής προσέγγισης του άρθρου δεν μας δίνει τη δυνατότητα να δούμε εάν υπάρχει νόμιμο αίτημα αυτοδιάθεσης, απλά μας βοηθά να κατατάξουμε την περίπτωση. Η αδυναμία του ορισμού να μας δώσει το πεδίο χρήσης του δικαιώματος είναι και αυτή που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το Άρθρο 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα είναι ασαφές και μπορεί να χρησιμοποιηθεί από όλες τις πλευρές κατά το δοκούν, εντείνοντας έτσι τις αντιπαραθέσεις μεταξύ των λαών. Μετά την ανάδειξη της αοριστίας του ορισμού της αυτοδιάθεσης, όπως αυτή προκύπτει από το Άρθρο 1, και την προσπάθεια προσέγγισής του, πρέπει να γίνει και η αποσαφήνιση του επίσης αόριστου όρου του «λαού» που χρησιμοποιείται στο εν λόγω Άρθρο.

Τι θεωρείται λαός;

Η αδυναμία του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η ασάφεια των συνθηκών (Posner, 2014: 79), ο κατακερματισμός των θεσμών, η έλλειψη οικονομικών πόρων και η ανυπαρξία νομικής αρχής δημιουργούν γενικότερα μία νεφελώδη κατάσταση γύρω από την απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ειδικότερα στην προκείμενη περίπτωση γύρω από το ποιος είναι ο ορισμός του λαού που έχει το δικαίωμα για αυτοδιάθεση. Για παράδειγμα, στοιχειοθετούν λαό οι οπαδοί μίας ποδοσφαιρικής ομάδας που έχουν ένα κοινό στοιχείο και επιθυμούν να αυτοκυβερνηθούν ή η ΛΟΑΤ⁵ κοινότητα μίας χώρας που αποτελεί μία μειονότητα, της οποίας τα δικαιώματα καταπιέζονται;

---

⁵ Αρκτικόλεξο που προέρχεται από τις λέξεις *λεσβία, ομοφυλόφιλος, αμφιφυλόφιλος, τρανς*.

Για την απάντηση στο ερώτημα θα χρησιμοποιήσουμε έξι χαρακτηριστικά (Margalit and Raz, 1990: 440) που αν συνυπάρξουν μπορούμε να θεωρήσουμε μία ομάδα ανθρώπων ως λαό που έχει το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης:

- 1) Η ομάδα έχει έναν κοινό χαρακτήρα και έναν κοινό πολιτισμό που περικλείουν πολλές και σημαντικές πλευρές της ζωής, όπως είναι η κοινή γλώσσα, κοινό στυλ αρχιτεκτονικής, ιδιαίτερη κουζίνα, διαφορετικές πολιτιστικές παραδόσεις, ήθη, έθιμα, συγκεκριμένο είδος μουσικής, εθνικές εορτές κ.τ.λ.
- 2) Οι άνθρωποι της ομάδας σημαδεύονται από τον πολιτισμό και επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό στις προτιμήσεις και τις επιλογές τους, π.χ. στον τρόπο διασκέδασης, στην επιλογή καριέρας. Η επιρροή αυτή γίνεται και από γενιά σε γενιά δημιουργώντας έτσι μία κοινή ιστορική βάση αυτού του πολιτισμού.
- 3) Η ιδιότητα μέλους είναι ζήτημα κοινής αναγνώρισης, δηλαδή ένας ανήκει σε μία ομάδα όταν αναγνωρίζεται από τα άλλα μέλη ως μέλος της. Η τοποθεσία γέννησης ή η χρήση ενός τρόπου ζωής αποτελούν πολλές φορές τους λόγους για αυτή την αναγνώριση από τα υπόλοιπα μέλη.
- 4) Το τέταρτο χαρακτηριστικό συνδυάζεται με το τρίτο καθώς η σημασία της ιδιότητας μέλους έχει αντίκτυπο στον αυτοπροσδιορισμό του ατόμου. Το πώς δηλαδή βλέπει κάποιος τον εαυτό του, επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από το πως τον αντιλαμβάνονται οι άλλοι.
- 5) Η ιδιότητα μέλους είναι ζήτημα συμμετοχής.
- 6) Η ομάδα δεν είναι μία κλειστή κοινότητα που γνωρίζονται όλοι μεταξύ τους αλλά είναι μία ανώνυμη ομάδα όπου η κοινή αναγνώριση προστατεύεται από την κατοχή των ανωτέρω κοινών χαρακτηριστικών.

Αυτά τα έξι χαρακτηριστικά συνυπάρχουν στους Καταλανούς, ώστε να μπορούν να θεωρηθούν ένας ξεχωριστός λαός από τους Ισπανούς. Αρχικά, έχουν τη δική τους γλώσσα, η οποία παρότι είναι παρεμφερής με τα «καστιγιάνικα»⁶, είναι διαφορετική. Η αρχιτεκτονική τους μπορούμε να πούμε ότι έχει πάρει τον χαρακτήρα της από τον διάσημο αρχιτέκτονα Gaudí, ο οποίος έδωσε μία διαφορετική ταυτότητα στη Βαρκελώνη, με τη Sagrada Familia, το Park Guell, την

---

⁶ Το άρθρο 3 του ισπανικού συντάγματος (1978) χρησιμοποιεί τον όρο castellano ως ορισμό της επίσημης γλώσσας του κράτους, διακρίνοντάς τη από τις άλλες ισπανικές γλώσσες, που είναι επίσημες στις αντίστοιχες αυτόνομες περιοχές.

Casa Mila κ.ά. Επιπλέον, αν ρωτήσεις έναν Καταλανό από που είναι, η απάντηση του θα είναι από την Καταλονία και όχι από την Ισπανία. Αυτό παρουσιάζουν τα σημαντικά στοιχεία της Martinez-Herrera (2002: 436), σύμφωνα με τα οποία, η ταύτιση των Καταλανών με την Ισπανία από το 1979 έως το 2001 ολοένα και μειώνεται ενώ, αντίθετα, αυξάνεται η προτίμηση τους είτε για μία διπλή ταυτότητα ισπανο-καταλανική ή μόνη της την καταλανική. Τέλος, ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο της καταλανικής ταυτότητας, που έχει ιστορικό υπόβαθρο, είναι η αέναη επιθυμία για αυτονομία, η οποία δημιουργήθηκε τον καιρό του Ισπανικού εμφυλίου και της καταπίεσης του δικτάτορα Franco, έκανε μία καμπή μετά το θάνατο του δικτάτορα το 1975 και επανήλθε εκ νέου τον 21^ο αιώνα (Giordano and Roller, 2002: 101). Γιατί όμως δεν αφήνουν τον λαό της Καταλονίας, που ενέχει όλα τα χαρακτηριστικά του όρου, να ανεξαρτητοποιηθεί; Γιατί η εκπλήρωση του αιτήματος της αυτοδιάθεσης μπορεί να δημιουργήσει ντόμινο εξελίξεων τόσο στην ευρωπαϊκή ήπειρο όσο και σε ολόκληρο τον κόσμο;

Οι κίνδυνοι της εφαρμογής του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης

Έχοντας ορίσει το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης αλλά και το ποιος θεωρείται λαός που μπορεί να επικαλεστεί το δικαίωμα αυτό, ας εξετάσουμε το γιατί ιστορικά φαίνεται το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης να δημιουργεί συγκρούσεις στην εφαρμογή του και γιατί εγκυμονεί κινδύνους.

Την απάντηση στο ερώτημα έδωσε ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών (1992-1996), Μπούτρος Μπούτρος Γκάλι, το 1993: «Αν κάθε εθνική, θρησκευτική ή γλωσσική ομάδα διεκδικήσει να γίνει ανεξάρτητο κράτος, τότε δεν θα υπάρχει κανένα εμπόδιο στον κατακερματισμό, και η ειρήνη, η ασφάλεια και η οικονομική ευημερία θα γίνουν πιο δύσκολα πραγματοποιήσιμα» (Staaenhagen, 1996: 9). Το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, δηλαδή, δημιουργεί τον φόβο μίας συνεχιζόμενης διαθέσιμης διαδικασίας, μέσω της οποίας ολοένα και μικρότερες ομάδες θα αναζητούν την απόσχιση τους από τα ήδη υπάρχοντα κράτη και αυτό θα έχει ένα μεγάλο κόστος στη σταθερότητα του παγκόσμιου συστήματος, έτσι όπως υφίσταται σήμερα (Castellino and Gilbert, 2003: 174). Επιπλέον, υπάρχει και ο

φόβος εμφάνισης συνεχιζόμενων εθνικισμών⁷ (Koskenniemi, 1994: 260), δηλαδή η κατάσταση κατά την οποία ένα αποσχιστικό δικαίωμα αυτοδιάθεσης παραβιάζει την εδαφική ακεραιότητα της μεγαλύτερης κοινότητας και στη συνέχεια η νεο-δημιουργηθείσα κοινότητα να κινδυνεύει από άλλο αποσχιστικό αίτημα.⁸

Πέραν από τους κινδύνους αποσταθεροποίησης του status quo, υπάρχουν και οι κίνδυνοι να παρεκκλίνουν τα κράτη από τις υποχρεώσεις⁹ τους απέναντι στους λαούς που διεκδικούν την αυτοδιάθεσή τους και να δημιουργήσουν εστίες έντασης. Σύμφωνα με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, υπάρχει πρόβλεψη προστασίας της εδαφικής ακεραιότητας του κάθε κράτους στις διεθνείς σχέσεις (άρθρο 2, παρ. 4) αλλά αυτή η προστασία δεν πρέπει να έρχεται σε αντίθεση με το σεβασμό του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Δηλαδή, δεν γίνεται ένα κράτος που εμποδίζει την ελεύθερη πρόσβαση στην άσκηση διακυβέρνησης σε ορισμένες φυλετικές ομάδες να αρνείται το αίτημα αυτών των λαών για αυτοδιάθεση και, αυτή η άρνηση να μην θεωρηθεί διεθνές έγκλημα (Cassese, 1995: 180). Επίσης, δεν συνάδει με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων η άσκηση βίας σε μία εντελώς φιλειρηνική εκδήλωση του αιτήματος για αυτοδιάθεση, όπως ήταν αυτό του δημοψηφίσματος της Καταλονίας, ανεξαρτήτως αν το τελευταίο θεωρείται νόμιμο ή παράνομο. Δυστυχώς, αυτές οι κυβερνητικές πρακτικές οδηγούν τους καταπιεσμένους λαούς στη χρήση ένοπλης βίας ως μορφή αντίστασης, αποσταθεροποιώντας ολοένα και περισσότερο το παγκόσμιο σύστημα και καταλήγοντας στην έναρξη μακροχρόνιων, εμφύλιων πολέμων (McCorquodale, 1994: 882). Μία τέτοια εξέλιξη θα ήταν πραγματικά οδυνηρή στην περίπτωση της Καταλονίας, στην οποία επικρατεί μία συνεχιζόμενη εχθρική διάθεση, με λανθασμένους χειρισμούς εκατέρωθεν.

---

⁷ Η όπως αλλιώς αποκαλεί τους συνεχιζόμενους εθνικισμούς ο Koskenniemi: «το πρόβλημα του κρεμμυδιού».

⁸ Ενδεικτικό παράδειγμα αυτού του φαινομένου αποτελεί η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας με τη συνεχή δημιουργία νέων κρατών.

⁹ Εξέχουσας σημασίας είναι υποχρέωση των κρατών που πηγάζει από το Άρθρο 27 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, για την προστασία των μειονοτήτων ή την «εθνική επιβίωση» όπως την αποκαλούν ορισμένοι αναλυτές (Jovanovic, 2005: 634). Το Άρθρο 27: *Στα Κράτη όπου υπάρχουν εθνοτικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες, τα πρόσωπα που ανήκουν σε αυτές δεν μπορούν να στερηθούν του δικαιώματος να έχουν, από κοινού με τα άλλα μέρη της ομάδας τους, τη δική τους πολιτιστική ζωή, να εκδηλώνουν και να ασκούν τη δική τους θρησκεία ή να χρησιμοποιούν τη δική τους γλώσσα.*

Η περίπτωση της Καταλονίας

Έχοντας αναλύσει το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης από διάφορες οπτικές και έχοντας δώσει παραδείγματα με βάση την περίπτωση της Καταλονίας, ας δούμε λίγο πιο αναλυτικά το παράδειγμα της αυτοδιάθεσης των Καταλανών, για μια ευρύτερη πρακτική θεώρηση της εφαρμογής του δικαιώματος.

Μία ανάλυση των διαδικαστικών γεγονότων που συμβαίνουν όλο αυτό το διάστημα, δηλαδή η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας, η «ρεπούμπλικα» όπως την λένε οι Καταλανοί και η ενεργοποίηση του άρθρου 155 του Συντάγματος που προβλέπει την κατάλυση της αυτοκυβέρνησης της περιοχής,¹⁰ καθαιρώντας όλους τους τοπικούς άρχοντες και αναλαμβάνοντας η κεντρική κυβέρνηση τη διαχείριση όλων των θεσμών μέχρι τις εκλογές που προκηρύχθηκαν για τις 21 Δεκεμβρίου 2017, θα έδινε μόνο μία επιφανειακή περιγραφή του προβλήματος, ενώ υπάρχουν βαθύτερα αίτια. Αρχικά, πρέπει να ξεκαθαριστεί ότι η άρνηση της κυβέρνησης της Ισπανίας στο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των Καταλανών με χρήση βίας αλλά και με την παρεμπόδιση διεξαγωγής του δημοψηφίσματος είναι κατακριτέα. Η χρήση βίας και οι φυλακίσεις πολιτικών δεν συνάδουν με μία δημοκρατική χώρα. Ο κάθε λαός έχει το δικαίωμα μέσω θεσμών άμεσης δημοκρατίας να αποφασίζει για σημαντικά ζητήματα που αφορούν το μέλλον του τόπου του. Βέβαια, σε αυτές τις περιπτώσεις πρέπει το αποτέλεσμα να έχει ισχυρή νομιμοποιητική βάση, δηλαδή να χαιρεί εκτίμησης της συντριπτικής πλειοψηφίας και η συμμετοχή του εκλογικού σώματος στη διαδικασία να είναι πολύ μεγάλη, δύο στοιχεία που δεν εντοπίζονται στην περίπτωση του εν λόγω δημοψηφίσματος στην Καταλονία.

Όσον αφορά την καταπίεση ενός λαού ως λόγο αιτήματος για αυτοδιάθεση, στην προκείμενη περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι τα δικαιώματα των Καταλανών καταπιέζονται σε τέτοιο βαθμό, όπως π.χ. συνέβαινε κατά την περίοδο δικτατορίας του Franco, ώστε να υφίσταται κίνδυνος για την εθνική τους επιβίωση ή να μην έχουν το δικαίωμα να αυτό-κυβερνώνται. Οι λόγοι της αυτοδιάθεσης βρίσκονται κατά κύριο λόγο στη θέληση των τοπικών πολιτικών και οικονομικών ελίτ να έχουν μεγαλύτερη επιρροή στην περιοχή της Καταλονίας, με προοπτική περισσότερης αυτονομίας. Δεν αποσκοπούν πραγματικά στην ισχυροποίηση των

---

¹⁰ Η Ισπανία, παρ' όλο που είναι – θεωρητικά έστω – συγκεντρωτικό κράτος, απαρτίζεται από περιφέρειες που έχουν σημαντικό βαθμό αυτονομίας (Hague and Harrop, 2011: 270-271).

αξιών της αυτοκυβέρνησης, όπως είναι η ευημερία και η ασφάλεια των μελών της κοινότητας (Margalit and Raz, 1990: 450), αλλά για ίδιον συμφέρον. Επίσης, η δυσανάλογη προσφορά των Καταλανών στον κρατικό προϋπολογισμό δεν μπορεί να θεωρηθεί ως λόγος για να κηρύξουν την ανεξαρτησία τους, γιατί αν γινόταν αυτό, όλες οι πλούσιες πόλεις και περιφέρειες θα επιθυμούσαν να αποσχιστούν για να σταματήσουν να παρέχουν οικονομική αρωγή στις φτωχότερες, δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο ένα κατακερματισμένο σύστημα κρατών.

Βέβαια, στην προκείμενη περίπτωση της Καταλονίας δεν υπάρχουν ούτε τα δύο κυριότερα στοιχεία, που αναφέρονται στις δύο μορφές αυτοδιάθεσης, την κλασική και τη ρομαντική, για να δικαιολογηθεί το αίτημα για ανεξαρτησία: α) η επιθυμία της απόκτησης της ελευθερίας και β) η απεμπόληση της κρατικής καταπίεσης. Γι' αυτό τον λόγο δεν έχει βρει ευρεία υποστήριξη ούτε εντός της καταλανικής περιφέρειας ούτε ανά τον κόσμο. Είναι πρόδηλο ότι λείπει η ηθική διάσταση του αιτήματος, εκείνη που θα μπορούσε να συνεπάρει συναισθηματικά την κοινή γνώμη για να υποστηρίξει ένα δίκαιο αίτημα ενός πραγματικά καταπιεσμένου λαού.

Καταληκτικές σκέψεις

Είναι πράγματι δύσκολο, λόγω της υφιστάμενης αοριστίας και ασάφειας του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης και της εφαρμογής του, να κρίνεται ως σωστό ή λάθος το αίτημα ενός λαού για ανεξαρτησία. Καταλήγοντας, όμως, θα πρέπει να μπου οι ηθικές βάσεις για να θεωρήσουμε δίκαιο το αίτημα ενός λαού για αυτοδιάθεση. Ως εκ τούτου προκύπτει ότι η κρατική νομιμότητα μπορεί να τεθεί σε κίνδυνο με τη διεκδίκηση της ανεξαρτησίας, όχι μόνο όταν υπάρχουν σοβαρές και συνεχείς παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αποτυχία δημοκρατικής διακυβέρνησης αλλά και σε περίπτωση αδικαιολόγητης προσάρτησης της περιοχής ενός κράτους (Moore, 1998: 29). Επίσης, θα μπορούσε να υπάρξει μία διαφορετική άποψη για την ηθική του δικαιώματος, όπως αυτήν των μαρξιστών. Οι μαρξιστές θεωρούν ότι οι εθνικισμοί είναι προϊόν της ανάπτυξης του καπιταλισμού και ως εκ τούτου η δημιουργία των κρατών χρειάζεται την ύπαρξη μίας εσωτερικής αγοράς που θα την εκμεταλλεύεται η μπουρζουαζία, όταν

εγκαταστήσει εκεί τη δύναμή της (Heraclides, 1991:4). Αυτή η λογική οδηγεί στο αίτημα της αυτοδιάθεσης στα πλαίσια του δικαιώματος του ελεύθερου πολιτικού αποχωρισμού, δηλαδή της εκ θεμελίων διαφορετικής προσέγγισης άσκησης της πολιτικής ενός λαού με την κεντρική κυβέρνηση (Λένιν, 1975: 121). Σε αυτήν την περίπτωση το αίτημα του ακροαριστερού κόμματος του CUP που είναι υπέρ της ανεξαρτησίας της Καταλονίας, θα μπορούσε να θεωρηθεί ηθικό, γιατί έχει μία εκ θεμελίων διαφορετική αντίληψη άσκησης της πολιτικής.

Τελικά,¹¹ μέσα από την περίπτωση της Καταλονίας γίνεται κατανοητό ότι η ασάφεια του ορισμού του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης έχει ως αποτέλεσμα την πολιτική εκμετάλλευση του καταλανικού λαού και τη σύγκρουση με την ισπανική κυβέρνηση. Η εν τέλει καθαιρεθείσα ηγεσία της Καταλονίας, η οποία δεν εκφράζει τη συντριπτική πλειοψηφία του λαού, χρησιμοποιώντας ένα αμφιλεγόμενο δημοψήφισμα, επιθυμεί την απόσχιση από την Ισπανία και, στην αντίθετη πλευρά, η ισπανική κυβέρνηση χρησιμοποιεί βία για την καταστολή των υποστηρικτών της απόσχισης. Σε αυτές τις λανθασμένες πρακτικές δεν μπορεί η διεθνής κοινότητα να επέμβει επαναφέροντας τη σταθερότητα στην περιοχή γιατί δεν υφίσταται ένα διεθνές όργανο με την αρμοδιότητα να αξιολογεί αν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης κρίνεται δίκαιο ή υποκινείται από πολιτικές σκοπιμότητες. Υπάρχουν βέβαια και ορισμένες απόψεις που θεωρούν την απόσχιση ως πολιτική πράξη και ότι δεν μπορεί το διεθνές δίκαιο να αποφασίσει αν είναι δίκαιο ή άδικο το αίτημα της απόσχισης (Musgrave, 1997: 209). Όμως, θεωρώ ότι στην παγκοσμιοποιημένη σημερινή εποχή τίποτα δεν μπορεί να είναι εξ ολοκλήρου εσωτερικό ζήτημα και ειδικά η δημιουργία ενός νέου κράτους και η προστασία των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και κατ' επέκταση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης από τη διεθνή κοινότητα μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την επεξήγηση του άρθρου της αυτοδιάθεσης, τη δημιουργία κοινών κανόνων εφαρμογής του για όλους τους λαούς και τη χρήση των μηχανισμών των Ηνωμένων Εθνών για να κρίνουν την ισχύ των αιτημάτων για ανεξαρτησία. Δηλαδή είναι ανάγκη, για την αποφυγή των συνεχών κρίσεων που εκδηλώνονται στο όνομα της αυτοδιάθεσης των λαών, να υπάρξει πρόβλεψη για

---

¹¹ Οι ιδέες που αναπτύσσονται σε αυτήν την παράγραφο βασίζονται στον Jayawickrama, 1996: 364-8.

το ποιοί λαοί δικαιούνται να ανεξαρτητοποιηθούν. Τέλος, μία πρόταση όσον αφορά τη διαδικασία εφαρμογής των σχετικών διατάξεων (π.χ. στις περιπτώσεις που το δικαίωμα εκφράζεται μέσω δημοψηφίσματος) θα μπορούσε να είναι η πρόβλεψη την εγκυρότητα των διαδικασιών και των αιτημάτων να την λαμβάνει ένα διεθνές δικαστικό όργανο. Έτσι, ίσως, να κάμπτονταν τα όποια προβλήματα από την συχνά καταχρηστική ερμηνεία της έννοιας και του εύρους του δικαιώματος αυτοδιάθεσης και να δημιουργείτο ένα σαφέστερο θεσμικό πλαίσιο.

Βιβλιογραφία

- Λένιν Β.Ι. (1975), *Το Δικαίωμα των Εθνών για Αυτοδιάθεση*, Αθήνα: Ειρήνη.
- Cassese A. (1995), *Self-determination of Peoples: A Legal Reappraisal*, Cambridge: the Press Syndicate of University of Cambridge.
- Castellino J. and Gilbert J. (2003), "Self-Determination, Indigenous Peoples and Minorities", *Maquarie Law Journal*, 3, 155-178.
- Giordano B. and Roller E. (2002), "Catalonia and the 'Idea of Europe, Competing Strategies and Discourses within Catalan Party Politics", *European Urban and Regional Studies*, 9:2, 99-113.
- Hague R. and Harrop M. (2011), *Συγκριτική Πολιτική και Διακυβέρνηση*, νέα αναθεωρημένη έκδοση, Αθήνα: Κριτική
- Heraclides A. (1991), *The Self-determination of Minorities in International Politics*, London: Frank Cass.
- Jayawickrama N. (1996), "The Right of Self-determination: A Time for Reintention and Renewal", στο Clark D. and Williamson R. (eds.), *Self-determination: International Perspectives*, London: Palgrave Macmillan, 354-374.
- Jovanovic M.A. (2005), "Recognizing Minority Identities through Collective Rights", *Human Rights Quarterly*, 27:2, 625-651.
- Koskenniemi M. (1994), "National Self-Determination Today: Problems of Legal Theory and Practice", *The International & Comparative Law Quarterly*, 43:2, 241-269.

Margalit A. and Raz J. (1990), "National Self-Determination", *Journal of Philosophy*, 87:9, 439-461.

Martinez-Herrera E. (2002), "From nation-building to building identification with political communities: Consequences of political decentralisation in Spain, the Basque Country, Catalonia and Galicia, 1978–2001", *European Journal of Political Research*, 41, 421–453.

McCorquodale R. (1994), "Self-Determination: A Human Rights Approach", *The International and Comparative Law Quarterly*, 43:4, 887-885.

Moore M. (1998), *National Self-determination and Secession*, Oxford: Oxford University Press.

Musgrave T. (1997), *Self-determination and National Minorities*, Oxford: Oxford University Press.

Posner E. (2014), *The Twilight Fof Human Rights Law*, Oxford: Oxford University Press.

Staavenhagen R. (1996), "Self-determination: Right or Demon", στο Clark D. and Williamson R. (eds.), *Self-determination: International Perspectives*, London: Palgrave Macmillan, 1-11.

The Guardian, *Beyond Catalonia: pro-independence movements in Europe*, <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2017/oct/27/beyond-catalonia-pro-independence-movements-in-europe-map> (11/11/2017).

VanDyke V. (1995), "The individual, the state and ethnic communities in political theory", στο Kymlicka W. (ed.), *The Rights of Minority Cultures*, Oxford: Oxford University Press, 31-56.